

La hipòtesi resolta

A Daring Hypothesis

Jonás Trueba

RESUM

Des de les seves experiències i el compromís com a cineasta, l'autor reflexiona sobre la implicació en la transmissió del cinema. A continuació narra les seves vivències durant el primer taller documental que imparteix en el marc de *Cinema en curs* i exposa el desenvolupament del taller en totes les seves fases posant de relleu alguns elements fonamentals de cadascuna d'elles, amb especial atenció a les descobertes durant el procés de creació: la documentació mitjançant textos i fotografies; el visionat, el diàleg amb els fragments, i com es desperta la sensibilitat i l'apreciació, la capacitat de captar la bellesa; el guió a través de processos de consens; el treball en equip i els moments màgics i reveladors del rodatge; el muntatge i les infinites possibilitats d'escriptura cinematogràfica. El cinema passa a formar part de la vida i l'experiència resulta altament transformadora per als alumnes i per a tots els implicats en el projecte. En la part final de l'article es posa especial èmfasi en l'equip de treball integrat per cineastes i docents, i en el valor dels docents en el projecte, destacant la seva comprensió profunda del cinema i el seu paper decisiu per fer possible l'entrada transformadora i revolucionària del cinema a les escoles que posa en joc *Cinema en curs*.

PARAULES CLAU

Cinema en curs, transmissió, experiència, procés de creació, visionat, documental, formació professorat, escola, taller, Alain Bergala.

ABSTRACT

The author begins the article by reflecting on his involvement in film transmission based on his experience and commitment as a filmmaker. He then narrates about his experiences in his first *Cinema en curs* documentary workshop and exposes the workshop's development in all its phases. He highlights a few fundamental elements in each one of them, particular several discoveries throughout the creation process: documentation, by means of texts and photographs; screenings of excerpts and how to awaken sensibility, appreciation, and capture beauty; a script built by means of consensus; teamwork and the magical and revealing moments of shooting the film; editing and the infinite possibilities of film writing. Cinema becomes part of life and the experience is highly transforming for students and everyone involved in the project. In the article's final part, the author emphasizes in the importance of teamwork between filmmakers and teachers, and the value of the teachers in the project, highlighting their profound understanding of film and their decisive role in the transforming and revolutionary entrance of cinema in schools that *Cinema en curs* brings to play.

KEYWORDS

Cinema en curs, transmission, experience, creative process, screenings, documentary, teacher training, school, workshop, Alain Bergala.

*Tenir nosaltres mateixos una vocació,
conèixer-la, estimar-la i servir-la amb passió,
perquè l'amor a la vida genera amor a la vida.*

Natalia Ginzburg. *Les petites virtuts*

Amb el pas del temps, prenc consciència de la responsabilitat que adquirim a partir de l'experiència acumulada. Vaig créixer en una família de cineastes i la transmissió de l'amor pel cinema es donava de manera natural; només després he estat conscient del privilegi que això suposava. Potser aquesta és la meva inspiració més gran a l'hora d'afrontar el repte de transmetre la meva pròpia experiència en qualsevol àmbit educatiu. Mai no gosaré definir-me a mi mateix com a professor, tinc massa respecte cap a aquest ofici, però cada cop percebo més clarament fins a quin punt els cineastes podem transmetre i enriquir l'experiència docent. És difícil trobar una paraula concreta que defineixi aquesta idea de la transmissió entre persones. A França es refereixen a la figura del *passieur* i, per a definir el seu significat original, alguns diccionaris francesos parlen dels remers que travessen els rius en barca: fins i tot suggereixen fer-ne ús per a referir-se a les persones que ajuden a creuar fronteres il·legalment, i potser no anem massa desencaminats si seguim per aquí.

Quan la Núria Aidelman i la Laia Colell van traduir *La hipótesis del cine [L'Hypothèse cinéma]*, d'Alain Bergala, van optar perquè es llegís «passador», probablement la millor solució per a una equació que ens concerneix a molts dels cineastes interessats en la transmissió del cinema, ja sigui dins o fora de l'àmbit educatiu. Recordo la impressió que va causar-me la lectura d'aquell tractat de Bergala, i reconec la influència que d'aleshores ençà ha exercit sobre mi cada cop que afronto una classe amb estudiants de cinema però també a la meua vida quotidiana, en el meu desenvolupament com a cineasta i en la meua manera de percebre el cinema com a tal. *L'Hypothèse cinéma* no feia altra cosa que prendre partit i definir aquell altre lloc des del qual poder traçar un camí d'iniciació diferent, més personal, tot assumint

que l'art cinematogràfic no s'ensenya, més aviat es transmet i s'experimenta.

Aquelles traductores es van convertir en les millors “passadores” i, a partir del llegat francès, van posar en marxa *Cinema en curs*, primer a Catalunya i després a diferents llocs fins arribar a Madrid fa poc més d'un any. Va ser llavors quan vaig tenir la sort de ser convidat a formar part del projecte i vaig començar a col·laborar com a cineasta a una escola d'Orcasitas, un barri perifèric del sud de la capital; la que fins ara ha estat una de les experiències més enriquidores de la meua vida.

El taller es va desenvolupar al llarg d'una vintena de sessions en les quals un grup d'estudiants de 4t d'ESO, docents, educadors i jo mateix vam anar aprenent a assimilar una sèrie de metodologies que llavors duien vuit anys desenvolupant-se i expandint-se a diversos centres educatius. El taller s'emmarcava dins el programa anual de *Cinema en curs* en la modalitat de Documental, sota la premissa d'acabar realitzant un curtmetratge, i això propiciava un apropament a la realitat d'un barri particularment ric en el seu context històric i social. Si entre les idees fortes del projecte hi ha la de fomentar l'interès dels alumnes vers el seu entorn quotidià a través d'una mirada renovada pel cinema, la modalitat documental sens dubte permet aprofundir encara més en aquesta línia.

En primer lloc, els joves alumnes van documentar, a través de textos i de fotografies, diferents espais i personatges emblemàtics del barri d'Orcasitas, generant sovint un nou vincle amb allò que, per ser-los massa proper i familiar, no acostuma a cridar-los l'atenció. Vaig entendre que en aquest primer moment el cineasta havia d'ocupar la posició d'un espectador que es deixa guiar per aquelles primeres imatges i informacions

acumulades pels alumnes, ja que ells són els encarregats de transmetre al nouvingut tot allò que no podria conèixer de primera mà. D'aquesta manera, els alumnes són els protagonistes i es genera un primer contacte de transmissió que neix d'ells i de la seva confiança cap a nosaltres. Crec que és important remarcar aquí el privilegi que suposa per a molts dels cineastes que ens impliquem a *Cinema en curs* la possibilitat d'apropar-nos a llocs i a persones als quals, d'una altra manera, difícilment arribaríem. En el meu cas gairebé no coneixia Orcasitas, i les informacions que s'ocupen d'aquest barri acostumen a donar-ne una imatge més aviat reduccionista, molts cops centrada en els conflictes i els problemes arrossegats per anys de pobresa i de manca de recursos bàsics. Els alumnes del taller, la majoria d'ells residents a Orcasitas i, en alguns casos, fills i néts dels seus primers habitants, van tenir clar que no volien reincidir en aquesta mateixa visió i van decidir que s'esforçarien en mostrar una imatge diferent del seu barri, més actual i, sobretot, més lluminosa.

Crec que aquesta ambició de capturar la bellesa i els milers de matisos sorprenents de l'entorn quotidià va sorgir en ells de manera natural després de visionar diferents fragments de pel·lícules que vam anar projectant durant les primeres sessions, en paral·lel a les primeres exploracions pràctiques; fragments procedents de pel·lícules com *Portraits* d'Alain Cavalier, *Innisfree* (José Luis Guerin, 1990), *Shoah* (Claude Lanzmann, 1995), *Profils paysans: Le quotidien* (Raymond Depardon, 2005), *Amsterdam Global Village* (Johan Van der Keuken, 1995), *Public Housing* (Frederick Wiseman, 1997) o *News From Home* (Chantal Akerman, 1977), per citar-ne algunes de les que resultaren més inspiradores per als alumnes. Els fragments han

estat ordenats i categoritzats prèviament als DVD compartits per tots els tallers de documental i de ficció respectivament, i es tracta de títols que no acostumen a ser a l'abast d'una majoria del públic. Me'n recordo de comentar amb algun col·lega cineasta el que els alumnes estaven visionant a classe i que em mirés com si jo fos boig, però jo el remetia als fets: els nois no mostraven cap tipus de rebuig o de distanciament cap al cinema que estaven descobrint al taller, ben al contrari. La seva manca de prejudicis els permetia veure aquells fragments amb una mirada neta i sense idees preconcebudes.

Els fragments eren analitzats i comentats a classe per ells mateixos, aprenent a ser més perceptius i potenciant un tipus de sensibilitat massa sovint amagada. Es tracta de familiaritzar-se amb la manera a través de la qual diferents cineastes han sabut relatar a través d'imatges i sons, per a després tractar d'emular-los, tot adaptant-los a les nostres pròpies circumstàncies. Sabem que en això no hi ha res de nou, fins i tot Picasso va començar copiant els mestres; l'important és tenir uns referents des dels quals partir i des dels quals poder interrogar-nos. De tots aquests fragments i visionats aprenem a valorar el rigor d'un enquadrament, la poesia d'un moviment de càmera o els centenars d'adjectivacions possibles per a una determinada atmosfera de llum, però també entenem la recerca i el treball rigorós que hi ha darrere de totes aquestes sensacions que percebem. Al vell mètode socràtic d'arribar a la reflexió i al raonament a través de preguntes, hi sumem les decisions i eleccions preses per consens entre els alumnes, en diàleg amb els docents i amb el cineasta. D'aquí va sorgir una estructura de guió amb la qual afrontar el rodatge i el muntatge d'un curtmetratge que va acabar titulant-se *Diario de un barrio* (2014)¹.

1. Pel·lícula realitzada pels alumnes de 4t d'ESO del Colegio Montserrat-Orcasitas (Madrid): Raúl Álvarez, Christian Aranda, Alba Benítez, Yara Castellanos, Cristina Cercas, Javier David del Valle, Noelia Fayos, Héctor Gregorio, Jorge Gualda, Andrea Huertas, Laura de Leonardo, Alejandro Maurín, David Morán, Marcelo Pinto, Raúl

Plaza, Sergio Portalo, Teresa Quintana, Manuel Rodríguez, Daniel Solera, Rocío Vargas, Marina Villa, Iván Viñuelas. Amb l'acompanyament de Jonás Trueba (cineasta), Virginia González, José María Maestre, Arturo Marín, Jesús Muñoz, Montserrat del Olmo, Javier Rodríguez, Mª José Rodríguez, Margarita Romero (professors).

Abordar la realització d'una pel·lícula des de l'aula de l'escola o institut implica necessàriament un aprenentatge de treball en equip ple de riqueses difícilment quantificables. També entra en joc la tècnica en la manipulació dels equips de càmera i de so, així com de programes i dispositius de muntatge, però tractem de ser concisos i rigorosos en l'ús que en fem, precisament perquè la part material del cinema no ocupi més espai del necessari i deixi pas a l'instint i a la intel·ligència dels alumnes. Recordo els dies de rodatge i muntatge com a especialment feliços per a tots els implicats, els moments en què els alumnes es van sentir cineastes definitivament, fent efectives les seves pròpies eleccions prèvies, prenent decisions en el moment i reaccionant a cop d'intuïció davant l'atzar i les situacions imprevistes. Es podia descobrir l'entusiasme d'una estudiant, la Laura, mentre sostenia la perxa del micròfon i traçava una panoràmica sonora des d'una llunyana autopista fins a les veus d'uns nens que jugaven al parc. La tarda anterior s'havia tancat amb una esplèndida hora bruixa que va encantar els rostres de diversos alumnes, emocionats davant d'aquella llum màgica que acaronava els edificis en l'horitzó del barri. Tots ells eren conscients d'haver-se guanyat la seva sort mentre s'afanaven a retenir amb la càmera aquells instants preuats. Una altra conquesta memorable va ser obra del David i la Yara, que van decidir matinar encara més per filmar l'albada sobre el llac del parc de Pradalongo. Una boira inesperada va encobrir la sortida del sol, però a canvi els va regalar la possibilitat de capturar uns plans d'una bellesa inusitada. Recordo també la revelació d'altres alumnes en el moment final del muntatge, enfrontats a tot aquell material que ells mateixos havien generat, assumint errors i descobrint infinites possibilitats d'escriptura cinematogràfica. El resultat és una pel·lícula bella, de la qual se senten orgullosos i responsables, i que miren amb sentit autocrític i sabent alhora reconèixer el gran treball que comporta, ja que són els primers que han d'aprendre a posar-la en valor quan la presenten en diferents projeccions i contextos.

L'experiència d'aquest primer any va resultar fonamental per a entendre l'abast i les potencialitats de *Cinema en curs*, però fins fa uns mesos no vaig poder acabar de comprovar la veritable essència del projecte i el seu aspecte feliçment revolucionari. Va ser llavors quan els cineastes implicats en els tallers vam participar en la formació que es duu a terme cada any a Catalunya abans de començar el curs, i a la qual jo assistia per primer cop. Durant dos dies ens vam reunir en una enorme casa de Cantonigròs l'equip de *Cinema en curs*, del que formen part, juntament amb els cineastes, una trentena de docents de diversos centres educatius. La majoria dels docents acumulaven anys d'experiència i compromís amb el projecte, alguns des de l'any de la seva posada en marxa, mentre que d'altres hi assistien per primer cop abans d'iniciar el que seria el seu primer taller. Una mestra s'havia jubilat recentment però no volia perdre's la formació i assumia tasques de coordinació i transmissió a d'altres docents acabats d'arribar. Entre tots compartíem, debatiem, reflexionàvem junts i posàvem en comú el nou programa anual, tot comentant visionats de fragments escollits prèviament i realitzant pràctiques de rodatge i muntatge, però també asseient-nos a analitzar experiències i a proposar noves vies de treball. Es tractava d'un autèntic laboratori d'idees del qual tots ens sentíem partícips, i l'intercanvi entre docents i cineastes es revelava fonamental.

Em va semblar especialment emocionant escoltar el relat d'alguns docents amb més experiència, descobrir com havien assimilat la filosofia de *Cinema en curs*, aplicant-la a les circumstàncies particulars de les seves aules, any rere any, fent seva una idea del cinema que no està a l'abast d'una gran majoria de professionals de la indústria. Havien entès de forma completament orgànica i experiencial que el cinema no és un vehicle per a ser instrumentalitzat en el desenvolupament de les matèries curriculars, sinó un art al servei de les persones, capaç de potenciar el millor de nosaltres mateixos. El que em va semblar autènticament revolucionari va ser això: que el cinema no només entri a les aules com no ho

havia fet mai fins ara, sinó que passi a formar part de la vida dels estudiants i dels docents, facilitant el desenvolupament de la seva sensibilitat, de la seva mirada, de la seva capacitat d'escoltar, pensar i reflexionar, de relacionar-se i d'organitzar-se. Aquells docents havien entès la força transversal del projecte i semblaven haver vençut qualsevol

petita por o temptació de resistència. Sabem que no és fàcil penetrar en el sistema educatiu i pretendre transformar les idees viciades del que se suposa que ha de ser l'educació a l'escola. Però el que també sé és que aquesta és la revolució en la qual vull participar. •

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BERGALA, Alain (2007). *La hipótesis del cine. Pequeño tratado sobre la transmisión del cine en la escuela y fuera de ella*. Barcelona. Laertes.

GINZBURG, Natalia (2002). *Las pequeñas virtudes*. Barcelona. El Acantilado.

JONÁS TRUEBA

Ha escrit i dirigit els llargmetratges *Todas las canciones hablan de mí* (2010) i *Los ilusos* (2013), i el migmetratge *Miniaturas* (2011). Ha estat coguionista de les pel·lícules *Más pena que Gloria* (2000) i *Vete de mí* (2005), ambdues dirigides per Víctor García León, i de *El baile de la Victoria* (2009), dirigida per Fernando

Trueba. També és autor del llibre *Las ilusiones* (editorial Periférica, 2013) i escriu sobre cinema pel diari *El Mundo*, al bloc *El viento sopla donde quiere*. Compagina el cinema amb la docència com a professor a l'escola universitària TAI. Des de 2013 forma part de l'equip de *Cinema en curs*.